

УДК [780.8:780.616.432]:784.6:78.03(477)»20»

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-11>

Наталія ЦЮЛЮПА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики факультету музичного мистецтва, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Хвильового, 7, м. Рівне, Україна, 33000

ORCID: 0000-0001-7063-420X

Жанна ДАЮК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри естрадної музики, факультету музичного мистецтва, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Хвильового, 7, м. Рівне, Україна, 33000

ORCID: 0000-0003-1395-093X

Марія ЦИГАНЮК

магістрантка кафедри естрадної музики, факультету музичного мистецтва, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Хвильового, 7, м. Рівне, Україна, 33000

ORCID: 0009-0000-7335-6970

Бібліографічний опис статті: Цюлюпа, Н., Даюк, Ж., Циганюк, М. (2024). Фортепіанні циклічні форми для дітей в творчості сучасних українських композиторів. *Fine Art and Culture Studies*, 4, 75–80, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-11>

ФОРТЕПІАННІ ЦИКЛІЧНІ ФОРМИ ДЛЯ ДІТЕЙ В ТВОРЧОСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

Стаття присвячена дослідженню фортепіанних циклічних форм для дітей у творчості сучасних українських композиторів. У роботі розглядаються основні тенденції та особливості розвитку цього жанру в сучасній українській музиці, аналізуються стилістичні та жанрові підходи, що використовуються композиторами. Особлива увага приділяється педагогічним аспектам творів, їх впливу на музичний розвиток і виховання дітей.

Мета статті – виявити та проаналізувати жанрові і стилістичні особливості дитячих циклів для фортепіано; розкрити їх педагогічну цінність та вплив на музичний розвиток дітей; визначити основні тенденції у створенні дитячих фортепіанних циклів, а також розглянути їх роль у формуванні сучасного українського музичного репертуару для дітей.

Наукова новизна полягає в детальному дослідженні фортепіанних циклів для дітей, створених сучасними українськими композиторами з акцентом на жанрові та стилістичні особливості. Стаття надає комплексний аналіз композиційних технік, використаних у цих творах, досліджує їх тематичну структуру, гармонічні рішення та ритмічні особливості. Також розглядаються унікальні риси, які відрізняють твори окремих композиторів, їх інноваційні підходи та внесок у розвиток дитячої фортепіанної музики.

Стаття пропонує нові перспективи щодо інтерпретації цих творів, зокрема через розгляд їх у контексті сучасних педагогічних методик. Вона виявляє педагогічну цінність даних циклів, підкреслюючи їх потенціал у розвитку технічних навичок та музичних здібностей у дітей. Особлива увага приділяється аналізу того, як ці твори сприяють емоційному та художньому вихованню, розвитку музичного мислення та уяви.

Як висновок, дослідження підтверджує, що фортепіанні циклічні форми для дітей, створені сучасними українськими композиторами, є важливим аспектом розвитку музичного репертуару для молодших виконавців. Аналіз жанрових та стилістичних особливостей цих творів дозволяє краще зрозуміти їх роль у музичному вихованні дітей, а також підкреслює їх внесок у збагачення сучасної української музичної культури. Оцінка педагогічного потенціалу цих циклів відкриває нові перспективи для їх застосування в навчальному процесі, а також сприяє подальшому розвитку музичних традицій і творчих підходів у вітчизняній музиці.

Стаття не лише поглиблює знання про сучасний український дитячий музичний репертуар, але й пропонує практичні рекомендації для педагогів щодо використання цих творів у навчанні, сприяючи підвищенню інтересу дітей до музичного мистецтва та розвитку їхніх творчих здібностей.

Ключові слова: фортепіанні цикли, стилістичні підходи, жанрові особливості, музичний репертуар для дітей.

Natalia TSIULIUPA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Popular Music, Rivne State Humanitarian University, 7 Khvylovoi St, Rivne, Ukraine, 33000

ORCID: 0000-0001-7063-420X

Zhanna DAIUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Popular Music, Rivne State Humanitarian University, 7 Khvylovoi St, Rivne, Ukraine, 33000

ORCID: 0000-0003-1395-093X

Maria TSYHANIUK

Master's student of Popular Music, Rivne State Humanitarian University, 7 Khvylovoi St, Rivne, Ukraine, 33000

ORCID: 0009-0000-7335-6970

To cite this article: Tsiuliupa, N., Daiuk, Zh., Tsyhaniuk, M. (2024). Fortepianni tsiklichni formy dlya ditey v tvorchosti suchasnykh ukrayins'kykh kompozytoriv [Piano cyclic forms for children in the creativity of modern Ukrainian composers]. *Fine Art and Culture Studies*, 4, 75–80, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-11>

PIANO CYCLIC FORMS FOR CHILDREN IN THE CREATIVITY OF MODERN UKRAINIAN COMPOSERS

The article is dedicated to the study of piano cyclical forms for children in the works of contemporary Ukrainian composers. It examines the main trends and characteristics of the development of this genre in modern Ukrainian music, analyzing the stylistic and genre approaches used by composers. Special attention is given to the pedagogical aspects of these works, their impact on musical development and the education of children.

The article provides an overview of the most significant works and their characteristics, and highlights the role of piano cycles in the formation of contemporary musical repertoire for children in Ukraine

The aim of the article is a comprehensive study of piano cyclical forms for children in the works of contemporary Ukrainian composers. The article aims to identify and analyze the genre and stylistic features of these works, reveal their pedagogical value, and their impact on the musical development of children. Particular attention is given to defining the main trends in the creation of children's piano cycles, characterizing the most significant works of this genre, and examining their role in shaping the modern Ukrainian musical repertoire for children.

The scientific novelty lies in the detailed study of piano cycles for children created by contemporary Ukrainian composers, with a focus on their genre and stylistic features. The article offers new perspectives on the interpretation of these works and their pedagogical value. Additionally, the research highlights their role in the formation of the modern musical repertoire for children in Ukraine, expanding the understanding of their impact on cultural and educational processes.

In conclusion, the study confirms that piano cyclical forms for children created by contemporary Ukrainian composers are a significant aspect of developing the musical repertoire for younger performers. Analyzing the genre and stylistic features of these works enhances the understanding of their role in musical education for children and underscores their contribution to enriching contemporary Ukrainian musical culture. Assessing the pedagogical potential of these cycles opens new perspectives for their use in educational processes and contributes to the further development of musical traditions and creative approaches in domestic music.

Key words: piano cycles, stylistic approaches, genre characteristics, musical repertoire for children.

Актуальність проблеми. Музичне мистецтво відіграє ключову роль у системі сучасної освіти, сприяючи загальному розвитку підростаючого покоління. З огляду на сучасні культурні реалії, важливо активно залучати дітей до світу мистецтва, адже музична освіта є стратегічно важливим аспектом формування творчої освіченої молоді.

З урахуванням динамічного розвитку музичної індустрії та зростання інтересу до різних музичних жанрів, дослідження фортепіанних

циклів для дітей не лише збагачує наше розуміння музичної культури, але й створює нові можливості для підвищення рівня музичної грамотності серед молоді.

Обрана тема наукової статті, що фокусується на фортепіанних циклах для дітей у творчості сучасних українських композиторів, є надзвичайно важливою в контексті сучасних тенденцій у музичній освіті та культурному розвитку. Зростаючий інтерес до нових форм музичної виразності для дітей та інтеграція сучасних

музичних досягнень у педагогічні практики підкреслюють актуальність цього дослідження.

У сучасному культурному середовищі, де важливо забезпечити дітям доступ до високоякісних музичних творів і розвивати їхні творчі здібності, вивчення фортепіанних циклів українських композиторів стає ключовим елементом у поглибленні музичної освіти. Аналіз жанрових та стилістичних особливостей цих творів сприяє розробці нових методів навчання, що покращує якість музичного виховання та стимулює інтерес дітей до музики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фортепіанні цикли для дітей українських композиторів традиційно розглядалися в науково-методичній літературі лише як матеріал для розвитку виконавських умінь та навичок в учнів фортепіанного класу. Однак, останнім часом спостерігається зростаючий інтерес науковців, педагогів-методистів, мистецтвознавців до питань сприйняття означених творів з погляду музичної психології (В. Драганчук, Г. Побережна та ін.), програмності в українській інструментальній музиці (О. Фрайт, Н. Хінкулова та ін.). Проблемам вивчення стильових особливостей фортепіанної спадщини українських композиторів присвячені фундаментальні наукові дослідження С. Павлишин, Л. Кияновської, О. Олійник та ін..

Мета статті – дослідження фортепіанних циклічних форм для дітей у творчості сучасних українських композиторів, аналіз жанрових і стилістичних особливостей, а також оцінка їх педагогічного потенціалу та впливу на музичний розвиток дітей.

Виклад основного матеріалу. У творчості українських композиторів ми можемо знайти різноманітні фортепіанні цикли різних жанрів. Серед них – прелюдії, прелюдії з фугами, етюди, музичні моменти, програмні мініатюри. Кожен з цих циклів має свою унікальність і відрізняється оригінальним втіленням ідеї. Узагальнюючи, всі ці цикли можна поділити на дві основні групи: поліфонічні фортепіанні цикли і цикли фортепіанних мініатюр. Окремо варто виділити дитячі фортепіанні цикли, які мають свою практичну спрямованість і особливий характер.

Поліфонічні цикли для фортепіано стали важливою частиною української класичної музики, надаючи композиторам можливість

виразити свою творчу індивідуальність та технічну майстерність. Вони є результатом тонкої взаємодії різноманітних музичних тем та мотивів у складній поліфонії, що створює глибокий та багатогранний звуковий пейзаж. Завдяки поліфонічним циклам українські композитори можуть висловити своє бачення музичної форми та стилю, відтворити різноманітні настрої та емоції. Ці твори часто сповнені глибокої символіки та національного колориту, що робить їх унікальними та віддзеркалює українську музичну культуру.

Спираючись на багатоголосну структуру, поліфонічні цикли відкривають широкі можливості для композиторів у виразному використанні фортепіано. Вони дозволяють створювати складні музичні тексти, де кожен голос має свою власну мелодійну та ритмічну лінію, але одночасно співіснує з іншими голосами у єдиному цілісній музичній композиції. Поліфонічні цикли для фортепіано не лише демонструють високий рівень творчої майстерності українських композиторів, але й продовжують залишатися важливою частиною сучасної музичної практики, збагачуючи світову класичну музичну спадщину (Олійник, 1979).

Багато українських композиторів звертаються в своїй творчості до фортепіанних поліфонічних циклів. З цього приводу слід назвати «12 фортепіанних прелюдій і фуг» Олега Яковчука. Цикл цих творів демонструє технічну вправність композитора і його вміння якісно та повно використовувати можливості інструменту. Фортепіанні твори О. Яковчука вражають своєю складністю і застосуванням різноманіття стилів та технік.

Не можна оминати увагою «24 прелюдії і фуги» В. Задерацького. Слід зазначити, що це різноманітний, вишуканий, насичений концептуальними думками цикл, об'єднаний в єдине творіння.

«24 прелюдії і фуги» А. Філіпенка, «34 прелюдії і фуги» В. Бібіка та «24 фуги» Є. Юцевича також визначають як значні досягнення в українській класичній музиці, демонструючи високий рівень майстерності і творчого задуму композиторів. Мирослав Скорик, автор «12 прелюдій і фуг», відомий своєю здатністю поєднувати класичні поліфонічні техніки з сучасним музичним виразом. Названі фортепіанні поліфонічні цикли – далеко не весь перелік музич-

них творів цього жанру в творчості українських композиторів. Загалом, українські поліфонічні фортепіанні цикли відзначаються не лише технічною складністю, але й глибоким музичним виразом, який відображає творчий задум та індивідуальний стиль кожного композитора.

Фортепіанна мініатюра – один з найпопулярніших жанрів української класичної музики, що відзначається своєю невеликою формою та виразним характером. Розквіт цього жанру сягає свого початку ще у XIX столітті, коли композитори почали активно використовувати фортепіано для створення коротких, але виразних музичних творів. Безумовно, фортепіанна мініатюра залишається популярним жанром і серед сучасних композиторів. Її привабливість полягає в тому, що вона надає величезну свободу творчості, дозволяючи виражати широкий спектр емоцій та ідей в короткий період часу. Крім того, фортепіанна мініатюра стала ідеальним полем для експериментів з різноманітними стилевими та технічними прийомами, що відображають сучасні тенденції у музичному мистецтві (Рябуха, 2010).

У циклі мініатюр українських композиторів можна побачити широкий спектр стилів та настроїв. Деякі твори можуть бути ліричними та задумливими, в інших може бути присутній елемент веселощів або національної гордості. Зазвичай такі цикли складаються з трьох до п'яти мініатюр, але можуть бути й більш об'ємними. Українські композитори часто звертаються до природних образів, історичних подій або народних обрядів у своїй музиці, створюючи вражаючі та емоційно насичені мініатюри. Ці твори є важливою частиною української музичної спадщини, вони допомагають зберігати та передавати українську культуру через музичне мистецтво.

У сучасній українській фортепіанній музиці виділяються неперевершені фортепіанні цикли, створені талановитою композиторкою Богданою Фільц. Її музичні твори завоювали величезну популярність та отримали високе визнання серед поціновувачів класичної музики. Особливо цікавими, на наш погляд, є такі фортепіанні цикли, як «Десять новелет», «Київський триптих», «Музичні присвяти», «Візерунки», «Калейдоскоп настроїв» та інші. Кожен з цих циклів відзначається влучним поєднанням технічної майстерності і глибини емоційного висловлення.

У них відображено широкий спектр музичних ідей, почуттів та настроїв, що робить їх відмінними прикладами творчого генія Богдани Фільц. Особливою популярністю користується фортепіанний цикл Б. Фільц «Музичні присвяти», який об'єднує сім частин, кожна з яких вражає своєю виразністю та глибиною емоційного відтворення. У цьому циклі представлені такі композиції, як «Відлуння минулих літ», «Спомин», «Сумна пісня», «Меланхолійний вальс», «Ліричний прелюд», «Скерцо» і «Елегія». Кожен з названих музичних творів присвячений пам'яті одного з українських композиторів. Ці присвяти відрізняються не лише словесним вираженням, але й творчою реінтерпретацією музичних мотивів та ідей цих композиторів. Кожен епізод цього циклу, створений Б. Фільц, використовує цитату з творчості конкретного композитора, проте авторка вільно трактує її, надаючи твору новий звуковий контекст та власне забарвлення (Загайкевич, 2003).

Фортепіанний цикл мініатюр «Образи» М. Степаненка представляє собою цікавий творчий експеримент, де поєднуються елементи народної музичної культури з сучасними техніками композиції. У цьому циклі, який складається з 10 номерів, основною ідеєю стала інтеграція лаконічних народних мотивів у додекафонну техніку.

Не можна не згадати про цикли прелюдій в українській музиці, які наслідують класичну традицію Фредерика Шопена. У цьому жанрі можна виявити чимало цікавих прикладів, які свідчать про високий рівень творчості в українській класичній музиці. До прикладу, слід назвати «24 прелюдії» В. Задерацького, І. Карабиця, І. Берковича та М. Сільванського, а також «12 прелюдій» І. Шамо, «2 прелюдії на теми українських народних пісень» Б. Лятошинського, «5 прелюдій» В. Барвінського та ін. Ці цикли варіюються в розмірах, від великих до так званих «мікро-циклів», що включають у себе всього 2–5 прелюдій. Незважаючи на відсутність програмної назви або окремих назв для кожної прелюдії в циклі, вони завжди мають спільну ідею чи концепцію, яка їх об'єднує. Це може виявлятися через спільний музичний стиль, тематичні мотиви, ритмічні характеристики або інші авторські задуми композитора.

«24 прелюдії» І. Карабиця є цікавим зразком класичної української музики. Цей цикл вражає

своєю різноманітністю емоцій та образів, які відображають широкий спектр людського досвіду та почуттів. Від ліричної натхненності до трагічної суворості, від героїчного настрою до величчя та піднесеності, кожна прелюдія має свою власну унікальну атмосферу та емоційний вимір.

Безумовно, найбільше зацікавлення викликають нові музичні цикли сучасних українських композиторів, які ще не отримали глибокого аналізу. Один із таких циклів – «5 прелюдій» А. Кармазіна, який був створений ним під час навчання в Національній музичній академії України ім. П. Чайковського.

Особливо варто звернути увагу на цикли етюдів у творчості українських композиторів. В українській музичній спадщині, зокрема у фортепіанній музиці, цикли етюдів займають визначне місце. Вони виникли під впливом західноєвропейських романтичних традицій, коли етюди перестали бути лише вправами для покращення технічних навичок та стали повноцінними музичними творами. Українські композитори внесли свій внесок у розвиток цього жанру, проте варто відзначити, що їм не вдалося створити великих етюдних циклів. Замість цього вони створювали «малі цикли», які об'єднували по 4–5 етюдів. Принципом формування таких циклів часто були емоційно-психологічні стани. Наприклад, у «Етюдах» ор. 8, В. Косенка, які вважаються одним з перших циклів художніх романтичних етюдів в українській музиці, основним зв'язком є ігровий настрій, що пронизує всю композицію. Щодо «Концертних етюдів» ор. 9 І. Белзи, то, хоча вони не мають чіткої сюжетної програми, кожен з них отримав свою жанрову назву, таку як «Ноктюрн», «Інтермеццо», «Легенда», «Осінь», що вказує на певний настрій або образ, який композитор намагався передати.

Етюди-картини А. Штогаренка є відмінним прикладом виразного образного втілення, яке відображає спільні риси з іншими циклами мініатюр цього композитора, такими як «Образи» чи «Поєми». У даному циклі містяться 5 етюдів, кожен з яких є витонченим втіленням музичного «звукоживопису». Кожен етюд відзначається власним характером, що контрастує з іншими творами циклу.

Альбом для фортепіано М. Степаненка, виданий у 1980 році, швидко завоював популярність, особливо серед молодших музикантів. Ці музичні мініатюри, хоча їх лише 10, здобули визнання завдяки неповторній програмній концепції.

Аналізуючи фортепіанні цикли для дітей та юнацтва, не можемо не згадати творчість нашої землячки, сучасної композиторки Мирослави Шентюрк (Терещук), яка навчалась на кафедрі гри на музичних інструментах Інституту мистецтв РДГУ, а зараз проживає з родиною у Туреччині. В її композиторському доробку виключно твори для дітей та юнацтва, які користуються надзвичайною популярністю в учнів та педагогів дитячих музичних шкіл.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, можемо зробити висновки стосовно того, що фортепіанні циклічні форми для дітей, створені сучасними українськими композиторами, значно збагачують музичний репертуар для молодших виконавців і відіграють важливу роль у музичному вихованні. Аналіз жанрових і стилістичних особливостей цих творів дозволив виявити ключові тенденції та підходи в сучасній українській музичній культурі. З'ясувалося, що ці твори не лише сприяють розвитку технічних навичок і музичного мислення дітей, але й формують їх художній смак та творчі здібності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берегова О. Інтегративні процеси в музичній культурі України ХХ – ХХІ ст. : монографія. Київ: Ін-т культурології НАМ України, 2013. 232 с.
2. Гаран К.М. Фортепіанна музика для дітей у творчості українських композиторів. *Вісник КНУКіМ. Серія Мистецтвознавство*. С. 24–31.
3. Довгаленко Н.С. Українська музика ХХ століття: нариси. Одеса : Астропринт, 2009. 120 с.
4. Загайкевич М. Богдана Фільц. Творчий портрет. Київ-Тернопіль : Астон, 2003. 144 с.
5. Кияновська Л. Мирослав Скорик – людина і митець : монографія Львів: Видавництво журналу «І», 2008. 592 с.
6. Олійник О. Українська фортепіанна музика для дітей. Київ : Наукова думка, 1979. 104 с.
7. Рябуха Н. О. Українська фортепіанна мініатюра як об'єкт виконавської інтерпретації: навчальний посібник. Харків : Видавництво Бровін О. В., 2010. 258 с.
8. Скорик М. Твори для фортепіано : навчально-методичний посібник. Львів: Сполом, 2008. 220 с.

9. Фрайт О. В. Особливості втілення принципу програмності в українській фортепіанній музиці : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. 17.00.03. Київ, 2000. 25 с.

REFERENCES:

1. Berehova O. Intehratyvni protsesy v muzychniy kul'turi Ukrainy XX – XXI st. [Integrative Processes in the Musical Culture of Ukraine in the 20th – 21st]: monohrafiya. Kyiv: In-t kul'turolohiyi NAM Ukrainy, 2013. 232 s.
2. Haran K.M. Fortepianna muzyka dlya ditey u tvorchosti ukrayins'kykh kompozytoriv [Piano Music for Children in the Works of Ukrainian Composers]. Visnyk KNUKIM. Seriya Mystetstvoznavstvo. S. 24-31.
3. Dovhaleiko N.S. Ukrayins'ka muzyka XX stolittya [Ukrainian Music of the 20th Century] : narysy. Odesa : Astroprint, 2009. 120 s.
4. Zahaykevych M. Bohdana Fil'ts. Tvorchyy portret [Bohdana Filts. A Creative Portrait]. Kyiv-Ternopil' : Aston, 2003. 144 s.
5. Kyyanovs'ka L. Myroslav Skoryk – lyudyna i mytets' [Myroslav Skoryk – The Man and the Artist]: monohrafiya L'viv: Vydavnytstvo zhurnalu «Y», 2008. 592 s.
6. Oliynyk O. Ukrayins'ka fortepianna muzyka dlya ditey [Ukrainian Piano Music for Children]. Kyiv : Naukova dumka, 1979. 104 s.
7. Ryabukha N. O. Ukrayins'ka fortepianna miniatyura yak ob'yekt vykonavs'koyi interpretatsiyi [Ukrainian Piano Miniature as an Object of Performance Interpretation]: navchal'nyy posibnyk. Kharkiv : Vydavnytstvo Brovin O. V., 2010. 258 s.
8. Skoryk M. Tvory dlya fortepiano [Works for Piano] : navchal'no-metodychnyy posibnyk. L'viv: Spolom, 2008. 220 s.
9. Frayt O. V. Osoblyvosti vtilennya pryntsyphu prohramnosti v ukrayins'kiy fortepianniy muzytsi [Features of Implementing the Principle of Programmaticism in Ukrainian Piano Music]: avtoref. dys. ... kand. mystetstvoznavstva. 17.00.03. Kyiv, 2000. 25 s.